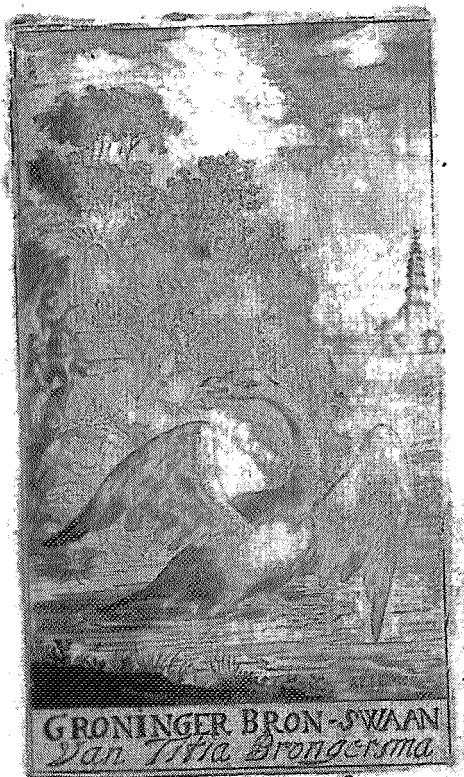

Titia Brongersma

(Dokkum, ca. 1650 – ?, na 1687)

In 1686 verschijnt bij de Groningse drukker Carel Pieman van de hand van Titia Brongersma de bundel *Bron-swaan, of mengeldigten*. In de lofdichten, die alle door mannen geschreven zijn, wordt zij de hoogte ingeprezen als 'vermaarde zangheldin', voortreffelijker dan 'd'uitnemenst van haar sex' en de 'Friese Sappho'. Deze laatste benaming komt voort uit het feit dat ze in het Friese Dokkum geboren werd, blijkens het lofdicht van de predikant Andreas ten Have. Een van de spaarzame gegevens overigens die we van haar hebben, want-geboorte- en sterfdatum zijn onbekend. Wel weten we dat ze betrokken was bij een 'opgraving' bij de hunebedden te Borger (Drenthe) in het jaar 1685. Gedetailleerde informatie hierover geeft haar vriend Ludolf Smids in zijn *Schatkamer der Nederlandsse Oudheden* (1711).

Over haar opvoeding is niets bekend. Uit de lofdichten vernemen we wel dat ze goed kon schilderen, tekenen, borduren en verder nog boetseren, musiceren en zingen, maar voorop staat kennelijk het dichten.

75 Titelgravure van Brongersma's *Bron-swaan* (1686). De – zingende – zwaan is een bekend dichtersymbool. Op de achtergrond een bron, kennelijk de dichtersbron op de Helicon waarbij enkele vrouwen, mogelijk Griekse of misschien Groningse muzen zich verzameld hebben.

Dat laat merkwaardige ambigüiteiten zien. Het is in deze tijd heel bijzonder dat een dichteres op eigen initiatief een eigen bundel laat verschijnen en die met eigen voorwoorden inleidt, maar raadselachtig is het dan weer dat het boek zo buitengewoon slordig is uitgegeven. Brongersma zelf noemt de vele zetfouten al en geeft achterin een fikse lijst errata. Maar ook als die aangegeven fouten zijn verbeterd, blijven er nog talloze over. Heeft ze niet geweten dat een auteur er verstandig aan doet proeven te lezen en heeft niemand haar geadviseerd? Een ander voorbeeld: enerzijds lijkt Brongersma zeer geschoold in de klassieke oudheid. Haar gedichten wemelen van de mythologische namen en verhalen, en ze beperkt zich zeker niet tot het allerbekendste. Anderzijds zijn die namen ook vaak weer verhaspeld in de tekst terechtgekomen. Haar gedichten hebben soms iets ambitieus: ze hanteert allerlei dicht- en strofevormen, zoals het sonnet en het rondeel; maar anderzijds is haar syntaxis bepaald zwak. Uit haar vertalingen van Ronsard en andere Franse auteurs, blijkt enige belezenheid in het Frans. Alles bijeen ziet het ernaar uit dat ze haar kennis niet door gedisciplineerd onderwijs heeft vergaard maar als enthousiaste autodidact.

Naast de *Bron-swaan* bestaat nog een andere publicatie van Brongersma. Het betreft een gedicht op de brand in de venen van Sappemeer, Wildervank, Echterveen en Pekel-A op 12 mei 1687 en het is opgenomen in: *Kort en bondige Beschrijvinge van de Schrickelijck water-vloedt den 13. Novemb. 1686 over de provincie van Stadt en Lande ontstaan [...]*. Onduidelijk blijft het of ze nog een tweede bundel, die *Hemelsche Orgeltoon* zou moeten heten, schreef. Een gedicht van Smids (1694) heeft dit vermoeden in het leven geroepen, maar er is geen exemplaar van bekend. Het waarschijnlijke is dat ze een voornemen om haar stichtelijke poëzie te bundelen, niet ten uitvoer heeft kunnen leggen.

De *Bron-swaan* is zeer gevarieerd en opgedeeld in verschillende afdelingen, waaronder, 'De geestelijke stoffen', 'afbeeldingen' en 'bruiloftsgezangen'. De grootste afdeling vormt die van de 'Lofgedichten van de vrouwen en de mannen.' Brongersma richt zich hierin voornamelijk tot vrouwen in haar nabije omgeving en ze prijst hun talrijke huiselijke hobby's, zoals borduren, het 'kanten naaien van doek' en 'het boetseren in was'. Een enkele vrouw moedigt ze aan in de ontwikkeling van haar dichttalent. Lof wordt ook toegezwaaid aan de zogenaamde 'femmes fortes'. Zo passeren onder anderen de revue Zenobia en Hippo uit de klassieke oudheid evenals 'de Lyonse amazone' en 'de dappere juffer E.J.' uit haar eigen tijd.

Een afdeling vol prijzenswaardige vrouwen dus, wat in schril contrast staat met de poëtische uitspraken van Brongersma over zichzelf als dichteres. Vooral wanneer ze zich tot mannen richt, benadrukt ze dat ze slechts 'dorre en schorre klanken' zingt en dat 'haar zwaantje zich door schaamte in het liesbos verholen hield'. Maar dat zij er ook trots op is dat 'haar zwaantje' gepubliceerd wordt, blijkt uit de vele woordspelingen met de titel van de bundel. Het voortdurend gebruik van verkleinwoorden daarbij, wijst evenwel op een immer gepaste bescheidenheid.

De bundel bevat daarnaast nog vier landelijke samenspraken in het Fries, enkele gedichten in het Frans en zeer veel pastoraal-erotisch getinte poëzie, met welke traditie ze goed bekend geweest moet zijn. De adressaten van deze gedichten zijn vaak vrouwen. Vooral in de gedichten voor E(lisabeth) J(oly) komen sterke emoties naar voren.

Het is buitengewoon jammer dat er juist van de persoon Titia Brongersma zo weinig te achterhalen is. We weten niet hoe oud ze was toen ze haar vriendschapsgedichten schreef, we weten haar sociale positie niet in de kringen waarin ze verkeerde. Was ze de leidster van een cultureel-geïnteresseerde groep, of was ze bijvoorbeeld gouvernante bij een van de in haar boek voorkomende families, of was ze een broodschrijfster die voor haar clientèle op verzoek allerlei soorten gedichten schreef, van gelegenheidspoëzie op bruiloften en verjaardagen af tot liefdesgedichten voor jonge aanbidders? Zolang we niet meer weten is de interpretatie van deze poëtisch niet zeer hoogstaande, maar literair-historisch buitengewoon interessante bundel erg moeilijk.

1. Op een bonte gekruiste spin *Dit gedicht over een spin voor het venster van de dichteres is gebaseerd op de mythe van Arachne en Minerva. Arachne was een Lydisch meisje dat na het winnen van een weefwedstrijd met Minerva door deze in een spin werd veranderd.*

Op een bonte gekruiste spin, die enige weken voor mijn
vensterglas in haar net haar had verhouden, doch door
een koude noordenwind verjaagd, en haar uitgespan* gebroken

Arachne is verhuisd en haar tapeet gebroken
Door Boreas* helaas! nu is mijn spintje voort,
Had ik de macht, zij waar' daarover al gewroken,
Maar vrees dat 't arme dier in 't woeden is vermoord.

- 5 Ei, Noordse beer, wat deed die kruisling u voor schade,
Zij ving maar vliegjes in haar nietig uitgespan,
Waarmee zij soberlijk haar holle buik verzaadde,
Minerv' hoeft haar nu niet te leggen in de ban,
En had om 't prijslot met haar niet te horen weven,
10 Wijl z' Pallas door de vlucht vanzelf de eer komt geven.*

Titel web
2 noordenwind
10 nl. door te vluchten geeft de spin aan Pallas
(Minerva) de eer. Die wint nu de wedstrijd.

2. De woedende leeuwin *Voorbeelden van vrouwelijke beroemdheden zijn te vinden in lofboeken op de vrouw, zoals Van de wtnementheyt des vrouwelicken geslachts van Van Beverwijck (1639), 'Het lof der vrouwen' van Johanna Hoobius (1643)^o en de Gallerye der vrouwen van Ludolf Smids (1685). Wellicht heeft Brongersma zich voor dit type lofdichten laten inspireren door dit laatste werk, waar ze zelf een lofdicht voor schreef. In het volgende gedicht prijst ze de moed van een eigentijdse heldin die het niet op zich liet zitten dat ze schandelijk verlaten werd.*

De woedende leeuwin of de Lyonse amazone, die haar had
verloofd aan een edelman tot Lyons: die haar verachtelijk
verliet, waarover gehoond, heeft hem (in mans gewaad zijnde!)
aangeranst, zoals zij uit de comedie kwam, en doorsteken,
zodat hij dood bleef liggen; voorgevallen tot Lyons in de maand
januari 1685

Ik noem haar Lione.

Weg Dido, weg Lucretia*
Weg heidens rot, met al uw spoken,
Liones offer is aan 't roken
Zij stapt de Franse Judith* na:
5 En wint (zo d' eer daar is gelegen)
De lauwerkroon, door vuist, en degen.
'Verrader', roept ze als verwoed,
'Gij die vermaak neemt in de spelen
Van vreemdigheên op treurtonelen?

- 10 Koom nader, met een frisse moed.
Ik zal u leren maagden schennen,

1 beide vrouwen pleegden zelfmoord om hun eer te
redden
4 Jeanne d'Arc; Judith was een bijbelse figuur die een
vijandelijke veldheer wist te doden

- En mij niet meer te willen kennen'.
 Mids* rijgt ze dwars den schenner door
 Die zij de laatste snik ziet geven
- 15 Wijl hij beroofd is van het leven.
 Daar zeit ze nog: 'Dat hebt ge voor
 De trouw, zo trouwloos mij ontzwoeren
 Ga rover daal in Pluro's koren*'.
 Daar vlucht den dapp' ren Amazoon
- 20 En poogt zo 't onheil te ontwringen
 Terwijl haar 't halsrecht* aan kooft dringen,
 Doch dit is recht bedriegers loon: 13 ondertussen
 Geen leeuw laat zich van wolven terten 18 de onderwereld
 Een vrouw trotseert vaak mannen-herten. 21 door justitie geëiste doodstraf

3. Op de afbeelding van Eliseen *Dit is een van de vele liefdesliedjes, waarin de naam Elise [Elisabeth Joly] voorkomt. Ze speelt een belangrijke rol in het boek en haar portret wordt vaker genoemd in de bundel, bijvoorbeeld op p. 44: 'Op het vereerd trosje gele aurikelen [primula auricula, rotstuinplant] in de late herfst, die ik geplaatst heb boven de afbeelding van Elisa hangende in mijn schrijfkamertje.' In dit gedicht is de spreker overigens een man, Cleonte. Blijkbaar was het in de petrarkistische traditie moeilijk om als vrouw een vererend liefdesgedicht voor een vrouw te schrijven. Als Cleonte naar de afbeelding kijkt, lijkt het alsof die tot leven komt, en zo ontstaat een petrarkistisch vrouwenportret.*

Op 't gezicht van* de afbeelding van Eliseen,
Cleonte aan Eliseen

Toon: Air

- Als ik mijn blikken opwaarts sla
 Om u gestalt' te meten,
 Zo dunkt mij dat ik verder ga,
 En al uw doen kan weten,
- 5 Want, Eliseen, ik zie uw hals,
 'k Zie oog, en lipjes roeren*
 Zo 't schijnt, en 't hoeft bevederd als
 Een Mars* die krijg wil voeren.
- Neen, neen gij zijt als een Diaan,
 10 Wanneer ze moe van 't jagen
 Wil naar 't gebergt van Latmus gaan
 Om daar naar haar behagen
 Endymion te zoeken, waar
 Haar hert leit in geklonken*,
 15 Of als een Amazoon die haar
 Ten strijde op doet pronken.
- Titel op het zien van
 6 bewegen
 8 god van de oorlog
 14 Diana, de godin van de jacht, werd verliefd op de
 herder Endymion, die tot een eeuwige slaap op de
 berg Latmos was veroordeeld

Zo schoon zijt gij ha! Eliseen
In mijn verliefde ogen,
Ik wissel voor u geen Helcen*
20 Hoe krachtig van vermogen,
Neen, neen gij zijt mijn herten lust,
De schuimgodes* moet wijken,
Uw schets stelt het gedacht in rust,
Gij zult de prijskroon strijken*.

19 de vrouw om wie de Trojaanse oorlog werd
uitgevochten
22 Venus
24 veroveren

Bron

De Bron-swaan of mengeldichten van Titia Brongersma Bestaande in Lof-Gedigten, Geestelijke stoffen, Gesangen, Af-beeldingen, Verjaar-Gedichten, Lijk-klachten, Bruylofs-Sangen, Vertalingen, Byvallen, Omgeefels, en Raatselen. Groningen 1686.
(Prov. Bibl. Leeuwarden, sign. A. 2383)

(1) p. 52.

(2) p. 43-44.

(3) p. 158-159.

Literatuur

R. Brongers, 'Komôf en fermidden fan Titia Brongersma'. In: *It Beaken* 58-1 (1996), p. 14-25.

W.E. Collins, 'The Frisian Poems in Titia Brongersma's "Bronswaan"'. In: *The Modern Language Review* 19-1 (1924), p. 84-94.

M. Meijer Drees, 'Het roemrugt'bre jufferdom van Groningen. Over *De bron-swaan, of mengeldichten* van Titia Brongersma'. In: H. Duits, A.J. Gelderblom en M.B. Smits-Veldt (ed.), *Klinkend boeket. Studies over renaissance-sonnetten voor Marijke Spies*. Hilversum 1994. p. 151-157.

Lia van Gemert, 'Hiding behind words? Lesbianism in 17th-Century Dutch Poetry'. In: *Thamyris* 2-1 (1995), p. 11-44.

⌋